

WAT ZEGT DE ANGST OVER ONS 'ZELF'?
 LEZING HOPTIEREN MET NETHERLANDS MENTAL HEALTH NETWORK, GRONINGEN, 16 FEBRUARI 2013

Dimence

g.glas@vu.nl
g.glas@dimence.nl

vrije Universiteit amsterdam JS35

OVERZICHT

- Angst als emotie
- Angst en aspecten van 'het' zelf
- Toepassingen

ANGST ALS EMOTIE

DE STRUCTUUR VAN EMOTIE

Emoties zeggen zowel iets over de omgeving (het 'object') als iets over de betrokkene (het 'zelf')

Zelfreferentialiteit intrinsiek aan emoties

Reflectie (zelfbewustzijn) is secundair, geen voorwaarde voor zelfreferentialiteit

DUS: TOEGEPAST OP ANGST

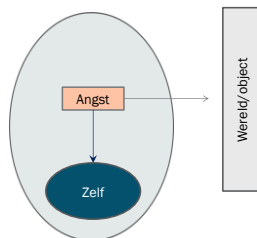
Angst zegt iets over de omgeving (object)

- ❖ fysieke, emotionele, sociale, existentiële bedreigingen

Angst zegt iets over jezelf (zelf)

- ❖ gevoeligheid voor een bepaald type nare ervaringen

Ook al ben je er niet van bewust

VOORBEELDEN VAN ZELFREFERENTIALITEIT

Emoties

Taalhandelingen: beloften, beweringen, verklaringen

Sociale gedragingen: gebaren, groepslidmaatschap

Ethiek en religie

IMPLICATIES

Er kan verschil zijn tussen reële en beleefde objecten (Sartre, Freud)

- ❖ Dit onderscheid ligt aan de basis van psychotherapie

Er zijn allerlei 'zelden'

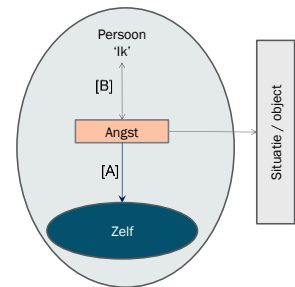
- ❖ *temporeel* (diachroon):
 - ❖ momentaan, uren, dagen, hele leven
- ❖ *gelaagdheid* (synchroon)
 - ❖ lichamelijk, emotioneel, sociaal, existentieel
- ❖ *diepte*
 - ❖ gedrag, gewoonte, persoonlijkheid, persoon

7

PRECISERING

Zelfreferentialiteit is wat anders dan dat je je tot je emoties verhoudt

- ❖ angst zegt iets over mijzelf: bijv. kwetsbaarheid voor negatief oordeel van anderen (zelfreferentialiteit) [A]
- ❖ maar daar kan ik me ook weer toe verhouden (verzet, vermijding) (je tot je emoties verhouden) [B]

8

COMPLICATIE

Van veel vormen van psychopathologie is het zelfreferentiële niet zo duidelijk

- ❖ Bewustzijnsdaling
- ❖ Verwardheid
- ❖ Sommige vormen van 'endogene' depressie
- ❖ Repetitief gedrag bij OCS
- ❖ Eindstadia van verslaving
- ❖ Basale stress reacties (verhoogde arousal en gevoeligheid voor zintuiglijke prikkeling)

En ook:

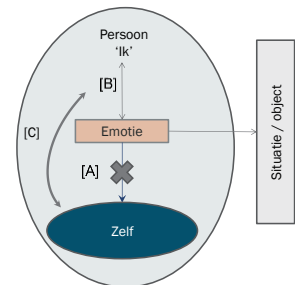
- ❖ Paniekaanvallen (soms; als ze out of the blue komen)

9

WEERLEGT DIT ZELF-REFERENTIALITEIT?

Antwoord: nee

- ❖ de angst zegt weliswaar op zichzelf niets over mijzelf
- ❖ maar in hoe ik met die angst omga [B] laat ik iets van mijzelf zien [C]
- ❖ er is dus *directe* [A] en *indirecte* [C] zelfreferentialiteit

10

WAAROM IS DIT CONCEPTUEEL VERNIEUWEND?

Omdat we over emoties en psychopathologie denken in termen van 'output' van een apparaat en van een 'mechanisme' in het apparaat dat iets bewerkt

Emotie - voorbeelden:

- ❖ Emotie als optelsom van drie componenten - fysiologie, motoriek en verbale expressie
- ❖ Emotie als actietendens - nog steeds tendens in een individu (disposities zijn niet per definitie zelfverwijzend)
- ❖ Emotie als gedrags'repertoire' (instrumentalisme)

Psychopathologie

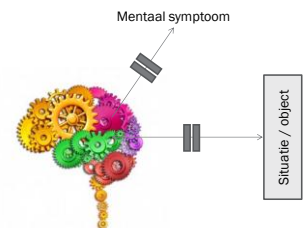
- ❖ resultante van disfunctie in het brein, gemoduleerd door invloeden uit de omgeving

11

MET ANDERE WOORDEN

In de gangbare conceptuallisatie van psychopathologie zitten twee premissen al ingebakken

- ❖ De 'kern' is een ontregeling op biologisch niveau, mentale en sociale verschijnselen zijn secundair (mind/body dualisme)
- ❖ De 'kern' is een ontregeling in een individu, of zelfs, in een orgaan; de context komt er bij (secundair; 'mind/world gap')

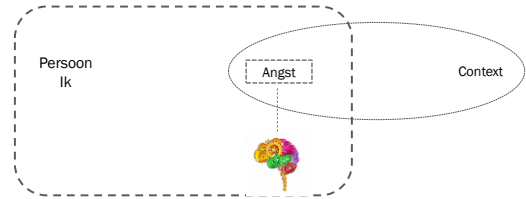

12

ERKENNING VAN ZELFREFERENTIALITEIT HELPT OM HET 'EMBODIED' EN 'EMBEDDED' KARAKTER VAN PSYCHOPATHOLOGIE TE ERKENNEN

EMBODIED: CONTRA MIND/BODY DUALISME
EMBEDDED: CONTRA MIND/WORLD GAP

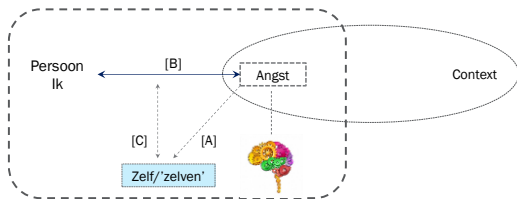
... 'EMBODIED' + 'EMBEDDED' ...

13

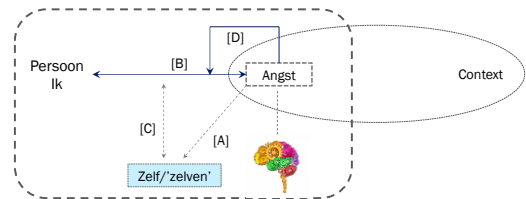
14

... ZELFREFERENTIEEL ...

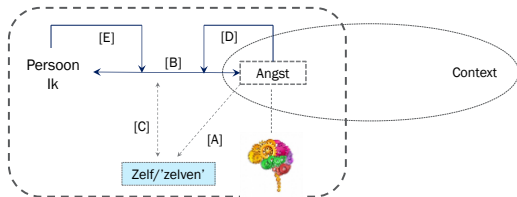
15

... REKENING HOUDEND MET [D] ...

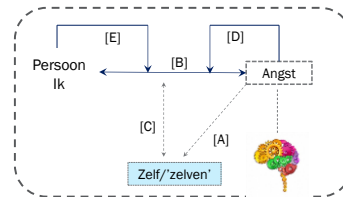
16

... EN MET [E] ...

17

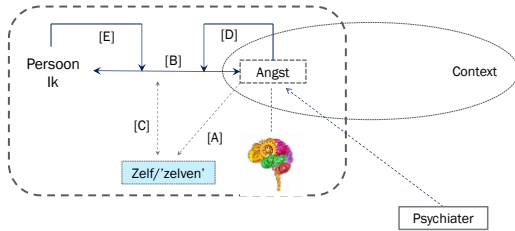
... SAMENVATTEND ...

- A = angst zegt iets over mij (zelfreferentialiteit)
- B = ik verhoud met tot m'n angst
- C = dat mij-tot-m'n angst verhouden zegt ook iets over mij
- D = angst heeft zelf ook invloed op hoe ik me tot mezelf (m'n angst) verhoud
- E = wie ik ben (m'n persoonlijkheid) heeft invloed op het omgaan met mijn angst

18

... ROL VAN DE PSYCHIATER ...

19

ANGST EN ASPECTEN VAN 'HET' ZELF

20

ER IS NIET ÉÉN ZELF

Er zijn allerlei 'zelden'

- ❖ *temporeel* (diachroon):
 - ❖ momentaan, uren, dagen, hele leven
- ❖ *gelaagdheid* (synchroon)
 - ❖ lichamelijk, emotioneel, sociaal, existentieel
- ❖ *diepte*
 - ❖ gedrag, gewoonte, persoonlijkheid, persoon

21

ER IS NIET ÉÉN ZELF

Tegenwoordig ook aandacht voor het 'zelf' als een capacity (vermogen) en/of als vorm van 'zelforganisatie'

Damasio (1999; 2010), maar ook Panksepp (1998; 2003):

- ❖ **Primordial self** (primordial feelings; awareness)
- ❖ **Core self** (agency)
- ❖ **Autobiographical self**
 - ❖ Social 'me'
 - ❖ Spiritual 'me'

22

ACHTERGROND (DAMASIO)

Emoties **geen losse gedragingen en ervaringen, maar ingeweven in een geschiedenis van 'embodied' ervaren van onze omgeving, in relatie tot ons zelf**

- ❖ Object perceptie altijd begeleid door achtergrond gevoelens (saliency, value)
- ❖ Ervaringen opgeslagen in een lichaamsgeheugen (body memory)
- ❖ Somatic marker hypothese: hoe we emotioneel, sociaal en moreel door ons bestaan navigeren wordt in belangrijke mate bepaald door somatische 'markers', het body landscape dat onze herinneringen begeleidt en de 'personal feel' voor de situatie geeft (belang, betekenis, waarde)

23

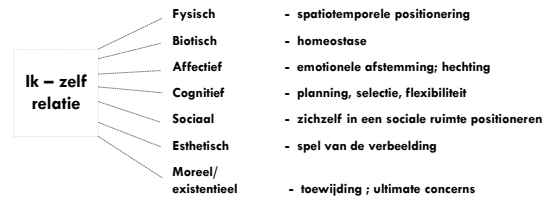
HET ZELF IN TERMEN VAN VERMOGENS

- ❖ **Primordial self** (receptiviteit)
 - ❖ Basic (self-?) awareness
- ❖ **Core sense of self** (activiteit)
 - ❖ Sense of agency
- ❖ **Ervaringen van salience en waarde (value) die de basis vormen van**
 - ❖ Lichaamsgeheugen (body memory)
 - ❖ Basale stemmingen
 - ❖ Affectieve disposities en karaktertrekken
- ❖ **Tweede orde vermogens en vormen van zelforganisatie**
 - ❖ Zelfregulatie
 - ❖ Integratie
 - ❖ Autobiografisch geheugen (tijdsdimensie; zelfconcepten)

24

The self		Psychopathology
Primordial self	Basic (self-?)awareness	
Protosef	Sense of agency	Schizophrenia
Experiential basis of	Body memory	Disorders of body schema; anorexia nervosa?
	Basic mood	Dysthymia
	Affective dispositions	Anxiety disorder incl PTSS
Second order capacities	Self-regulation	Impulse control disturbances; addiction
	Integration	Personality disorder (cluster B)
	Autobiographical memory	Lack of insight

HET ZELF IN TERMEN VAN FUNCTIONELE MODI

Functions/modes		Psychopathology (executive functioning)
Physical	spatiotemporal positioning	Neurological disorders (Parkinson; dizziness)
Biotic	homeostasis	Derailed HPA axis (depression)
Affective	emotional attunement; attachment	Disorders of attachment; psychopathy; anxiety disorder
Cognitive	planning, selection, flexibility	Frontal lobe dysfunction in dementias, OCD and schizophrenia
Social	positioning oneself in a social universe	Autism spectrum disorder, schizoid PD
Aesthetic	(self-)expression in imagination	Hysteria; OCPD
Plistic	orientation toward 'transcendent' reality	Lack of self-transcendence (Cloninger)

The self

Primordial self

- Basic self-awareness

Core sense of self

- Sense of agency

Experiences that form the basis of

- Body memory
- Basic moods
- Affective dispositions

Second order capacities

- Self-regulation
- Integration
- Autobiographical memory

'I - self'

Functions/modes

Physical

Biotic

Psychic

Cognitive

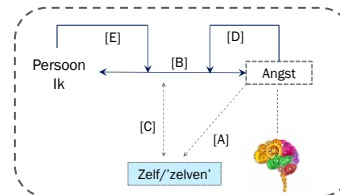
Social

Aesthetic

Moral/existential

TOEPASSINGEN

KLINISCHE RELEVANTIE

- A = angst zegt iets over mij (zelfreferentialiteit)**
- B = ik verhoud met tot m'n angst**
- C = dat mij-tot-m'n angst verhouden zegt ook iets over mij**
- D = angst heeft zelf ook invloed op hoe ik me tot mezelf (m'n angst) verhoud**
- E = wie ik ben (m'n persoonlijkheid) heeft invloed op het omgaan met mijn angst**

CASUS

36 jarige man die als kern van zijn paniekstoornis benoemt: 'het is net of daar wat zit te schrapen' (wijst op zijn maagstreek)

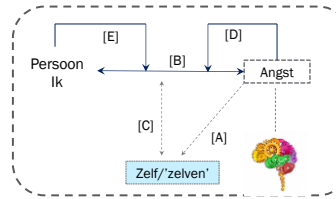
- ❖ Geen causale sequentie tussen sensatie en interpretatie
- ❖ Geen controle
- ❖ Aankondiging van groot fysiek onheil en van een ander (sociaal-emotioneel) onheil op de achtergrond (ik ben alleen niet opgewassen tegen het leven)

Wat illustreert het:

- ❖ embodiment
- ❖ lichamelijke sensatie heeft zelfreferentieel karakter
- ❖ zelfreferentialiteit is gelaagd
- ❖ belang van expliciete aandacht voor de cirkels
- ❖ existentiële component

UITGEWERKT

- A = ik kan het niet aan, fysiek niet en emotioneel niet**
- B = vermijding; aanklappend gedrag**
- C = gebrek aan weerbaarheid; moederskinjke**
- D = gelooft niet dat er iets is dat opgewassen is tegen de angst → alcoholisme**
- E = afhankelijkheid en vermijding persoonlijkheidskenmerken**

WETENSCHAPPELIJKE TOEPASSING

Aandacht voor zelforganiserende eigenschappen van het brein

Beperkingen van diermodellen

Op zoek naar neuronale correlaten van zelfreferentialiteit op de verschillende niveaus

- ❖ In termen van de verschillende typen van 'het' zelf
- ❖ In termen van functionele modi
- ❖ In gradaties van complexiteit (integratie; zelfregulatie)

NEURONALE CORRELATEN VAN ZELFREFERENTIALITEIT

In termen van typen van 'self'

- ❖ Northoff (2004; 2007); Northoff et al. (2010, 2011): (sub)corticale midline structuren als correlaat van het protoself
- ❖ Legrand & Ruby (2009): self-specificity (ownership)
- ❖ Kircher & David (2003): schizofrenie en het zelf
- ❖ Feinberg (2009): From axons to identity

NEURONALE CORRELATEN VAN ZELFREFERENTIALITEIT

In termen van functionele modi

- ❖ verfijning t.o.v. (bijv) LeDoux (amygdala en hippocampale circuit)
- ❖ meerdere typen geheugen verwijzend naar verschillende modi van lichaams- en zelfervaring die een rol spelen in pathologische angst (bijv. duizeligheid, ruimtebeleving, derealisatie, depersonalisatie, zelfbeeld)
 - ❖ Vb: braakfobie
 - ❖ ontbreken van controle over het lichaam?
 - ❖ lichaamsherinnering aan een concrete gebeurtenis?
 - ❖ hypochondere ideeën over hete slikproces?

NEURONALE CORRELATEN VAN ZELFREGULATIE (MURPHY 2006)

Zelfregulatie met een vaststaand doel		Homeostase
Zelfregulatie door 're-setting' van doelen	In staat zijn je een beeld te vormen van targets en scenario's	Frustratie tolerantie
	In staat zijn je (mentaal) een beeld te vormen van abstracte doelen	Lange termijn doelen overwegen op korte termijn belangen
In staat zijn je eigen evaluaties te evalueren		Altruïsme; zelfreflectie

DANK U VOOR UW AANDACHT

Info: G. Glas
g.glas@dimence.nl
g.glas@vu.nl

